

Eeva Salonius

Elämä ja kertomus: vastahistorian kertomukset ja toiset todellisuudet

Kai Mikkonen pohtii artikkelissaan “Elämän tarina, kertomuksen rajat” (*Avain* 1/05) elämän ja kertomuksen suhdetta ja määritelmiä nostaten esille monia mielenkiintoisia näkökohtia. Mikkonen pohtii muun muassa narratologian kautta kertomuksen elementtejä sekä kertojan roolia niin kertomuksessa kuin elämässäkin. *Avaimen* viime numerossa esille nousseet postkoloniaaliset kirjailijat avaavat kertomuksen ja elämän suhteeseen aivan uuden näköalan. Kertomus ja tarina saavat erityisen merkityksen postkoloniaalisessa kirjallisuudessa, jossa niin sanotut vastahistorian kertomukset muodostuvat tärkeiksi välineiksi kumottaessa edelleenkin yhteiskunnassa vaikuttavia koloniaalisia rakenteita. Kirjallisuudentutkimuksen saralla postkoloniaaliset tutkijat ovat pyrkineetkin kiinnittämään huomionsa kirjallisuudessa yhä vaikuttaviin kolonialistisiin valtarakenteisiin, tuomaan niitä esille ja purkamaan ne. (Ks. esim. Gilbert & Tompkins 1996, 2–3, 110.)

Kirjoituksessani lähdän Mikkosenkin tunnustamasta ajatuksesta, että kertomus on keskeinen keino jäsentää elettyä elämää, että kertomus tekee elämästä ymmärrettävää. Mikkonen kirjoittaa edelleen, että kaikki esitys, merkitys tai kokemus ei kuitenkaan ole kertomusta, vaan maailmaa on myös kertomuksen ulkopuolella. (Mikkonen 2005, 51.) Kuitenkin vain kertomuksen kautta ymmärrämme tätä maailmaa. Erilaiset kertomukset antavat meille aina jonkinlaisen näkökulman, jonka läpi voimme suodattaa ja ylipäänsä hahmottaa ympärillämme tapahtuvia asioita. Ihminen elää toisin sanoen aina jonkinlaisessa kertomuksessa, jolloin maailmankuvamme ja asenteemme värittyvät tiettyjen kertomuksen antamien selitysten läpi. Elämän tiedetään synnyttävän kertomuksia, mutta jo strukturalistit romuttivat ajatuksen, että kertomus olisi pelkästään todellisuuden peilikuva. Kertomus ei koskaan olekaan vain passiivinen heijastuma todellisuudesta (Trinh 1991, 13). Päinvastoin voidaan kysyä, onko elämää sellaisena, kuin se elettyinä tulee ymmärrettäväksi ja merkitykselliseksi eri yksilöille osana heidän kokemusmaailmaansa ja saa merkityksensä ihmisen elämyksistä ja aina inhimillisestä tulkinnasta, ylipäänsä olemassa ilman kertomusta?

Kai Mikkonen kirjoittaa artikkelissaan kertojan roolista kaunokirjallisuudessa, mutta kysyy myös, onko elämällä kertojaa tai tekijää (2005, 52). Mielestäni elämälle

toisaalta se sai myös alistamansa kansat uskomaan rassistiseen kertomukseensa ja elämään sen mukaan (ks. Hall 1999, 228). Toisaalta länsimaisten kertomusten välittämä ”totuus” sai nopeasti rinnalleen myös toisenlaisen kertomuksen toisenlaisine totuukseen. Huolimatta kolonialistien yrityksistä vaiennuttaa ja sulkea sorrettujen kansojen omat kertomukset ulkopuolelle nämä kansat ovatkin onnistuneet julistamaan omaa erityistä olemassaoloaan tarinoin ja määrittämään identiteettiään niiden kautta (Said 1994, xii–xiii). Historian tapahtumien uudelleenarviointi mahdollistaa esiin astumisen niille, jotka aiemmin on suljettu virallisen historiankirjoituksen ulkopuolelle joko sukupuolensa, etnisen taustansa, seksuaalisen suuntautuneisuutensa tai kansallisuutensa perusteella (Currie 2004, 80). Näkökulma, josta historiaa kirjoitetaan, vaihtuu toisin sanoen keskuksen ja vastustuksen uudelleenmäärittelyssä (Lamming 1996, 2).

Historian menneisyyden tapahtumista antaman kuvan objektiivisuus voidaan kyseenalaistaa vetoamalla historian rekonstruktion fiktiiviseen luonteeseen (ks. esim. Ashcroft et al. 1991, 161–2). Historia on diskurssia, joka on avointa tulkinnalle siinä, missä muutkin narratiiviset diskurssit, kuten esimerkiksi kaunokirjallisuus (Gilbert & Tompkins 1996, 106). Historia kaunokirjallisuuden kaltaisena kertomuksena tarkoittaa, että samat säännöt operoivat niin fiktiivisen kertomuksen kuin historian kertomuksenkin sisällä. Fiktiivisen tarinan kertojan luotettavuutta epäillään herkästikin, mutta samalla tavalla voidaan kyseenalaistaa myös historian ”kertojan” luotettavuus. Historian kertomuksellakin on aina jokin näkökulma, josta sitä kerrotaan, ja sen kertoja ottaa monesti samanlaisia taiteellisia vapauksia kuin kaunokirjallinen kertojakin. Derek Walcott esimerkiksi kirjoittaa, että historian kohdalla kyse on aina muistoista, joita värittää joko sankarin tai uhrin näkökulma (1996, 354).

Käsitys historiasta narratiivisena kokonaisuutena tarkoittaa siis, että se voidaan kertoa uudelleen uudesta näkökulmasta. Näissä uudelleenkirjoituksissa kaunokirjallisuudella on ollut keskeinen asema. George Lamming toteaa, että Karibialla kaunokirjallisuuden voidaan jopa sanoa palvelevan niin sanottua sosiaalista historiankirjoitusta (1996, 5). Postkoloniaaliset kirjailijat hylkäävät teoksissaan länsimaiden ihmistä koskevat universalistiset ja samalla rassistiset väitteet. Kertomus käännetään palvelemaan kolonisoidun subjektin konstituoitumista esimerkiksi juuri esittämällä länsimaisista historiankirjoista puuttuvia kappaleita menneeseen, kohdistamalla huomio sosiaalisiin, kulttuurisiin tai taloudellisiin epäkohtiin, vertailemalla, politisoimalla ja korostamalla koloniaalisia valtasuhteita. Kolonisoidun subjektin kirjoittaminen onkin aina oman minuuden esiin tuomista kyseenalaistaessaan niitä valtarakenteita, jotka ovat historian kuluessa alistaneet sitä. (Smith & Watson 1992, xix–xx.) Kyse on tututtujen tapahtumien problematisoinnista ja pimennettyjen seikkojen nostamisesta keskeisiksi. Näin pyritään saamaan lukija muodostamaan uusia reflektioita menneisyydestä. (Juneja 1996, 117–9.)

Koloniaaliseen kokemukseen ovat aina liittyneet kysymykset myös rodusta, ja näitä kysymyksiä on pohdittu karibialaisessakin kirjallisuudessa laajasti. *Mr. Potter*issa värihierarkkinen yhteisö käyttää ”rotua” ihmisyyden ja arvon mittarina, ja tässä hierarkiassa mustat orjat edustavat aina alinta kastia.² *Mr. Potter*in henkilöhahmojen väliset suhteet heijastelevat mielenkiintoisella tavalla näitä rotueroja kääntäen ne lopulta myös päällelleen. Asetelmaa monimutkaistavat luokkaan liittyvät erot. Vastakkainasettelussa ovat köyhä luku- ja kirjoitustaidoton musta mies, Mr. Potter, ja hänen rikas libanonilainen työnantajansa, Mr. Shoul, sekä Mr. Potter ja saarelle saapuva tšekkiläinen juutalaispakolainen ja lääkäri, Dr. Weizenger. He ovat kaikki saapuneet saarille erilaisten historiallisten mullistusten aikaansaamien liikehdintöjen seurauksena: 1900-luvun alkupuoli tuotti pakolaisia niin Euroopasta kuin Lähi-idästäkin, ja 1600- ja 1700-lukujen orjakauppa Afrikasta synnytti Karibialle kokonaan uuden väestön. Yhdistävästä taustasta huolimatta taloudellinen vauraus, koulutus ja ihonväri asettavat nämä kolme miestä arvojärjestykseen, jossa alimmaisiksi asettuu Mr. Potter. Hegemonisen kulttuurin kertomus nostaa Euroopasta tulevat valkoiset ja muut vaaleaihoisemmat etuoikeutettuun asemaan ja antaa heille näennäistä ylemmyyttä paikallisiin nähden. Missään vaiheessa Mr. Potter ei kyseenalaista tätä hänelle langetettua asemaa.

Mr. Potter työskentelee taksikuskina Mr. Shoulin alaisuudessa. Vaikka Mr. Shoulin ei olekaan enää lupa omistaa ihmisiä, hän on kuitenkin isännän asemassa niin Mr. Potterille kuin muillekin tummaihoisille työntekijöilleen. Mr. Potterista tuleekin työssään lähinnä palvelija, jonka tehtävä on kuljettaa laina-autolla valkoisia eurooppalaisia. Mr. Potter saa ylleen yhden tunnetuimmista mustiin liitetyistä, niin sanotulle ’rotukiellopille’ perustuvista stereotyypeistä – *orjahahmon*. Stuart Hall esimerkiksi kirjoittaa viihdekulttuurin mustiin liittämistä peruskuvista tai -hahmoista, joista yksi on juuri ”tuttu riippuvainen, yksinkertaiseen lapsenomaiseen tapaan rakastava orjahahmo”, ”herralleen järkkymättä omistautunut palvelija”. Orjastereotyypin leimaaman henkilön ei tarvitse olla orja, vaan kuka tahansa väheksytty voi dominoivan kulttuurin kertomuksissa saada tämän aseman. (Hall 1992, 280–1.)³ *Mr. Potter*issa tämä status lankeaa mustalle autonkuljettajalle.

Mr. Potter on elänyt koko elämänsä Antiguan saarella alistettuna ja kohtaloonsa alistuneena tietämättä toisenlaisesta elämästä. Nyt Elaineella on kuitenkin mahdollisuus tulkita isänsä elämää ja samalla myös omaa elämäänsä: Mr. Potter ei ole osannut lukea, ei kirjoittaa eikä kertoa johdonmukaisesti omaa erityistä elämäntarinaansa, mutta hänen tyttärensä voi tehdä sen nyt hänen puolestaan (MP,130). Elaine luo isänsä niin sanotusti tyhjäksi, sillä *Mr. Potter*han on kertomus kuolleesta miehestä, jota kertoja ei ole koskaan tavannut. Mr. Potter herää eloon vain tarinankerronnassa, ja romaanista tulee ikään kuin elämäkerta miehelle, jota ei ole olemassa. Elaine kautta Mr. Potterista tulee niin sanottu *joku*, ja kirjoituksessa poissaoleva isä tulee läsnäolevaksi. Elaine

kirjoittaa isänsä pois niin sanotun orjan osasta ja antaa tälle muun muassa puuttuvaa itsekunnioitusta. Tärkeimmäksi nousee kuitenkin kysymys siitä, kuka tarinaa kertoo. Mr. Potterin kertomus kerrotaan ennen kaikkea hänen omasta näkökulmastaan, eikä mikään ulkopuolinen alistava taho voi määrätä sen kulusta. Tästä Kincaid pitää kiinni myöskin tekstuaalisella tasolla:

Tämän lauseen tulisi alkaa Dr. Weizengerin ilmestymisellä näköpiiriin, kun hän nousee aluksesta, joka on tuonut hänet sataman syvässä päässä lojuvasta laivasta. Mutta tämä on Mr. Potterin elämä, ja niinpä Dr. Weizenger ei milloinkaan saa aloittaa lausetta; tämä ei ole kirjailijan valinta, eikä kertomuksellinen valinta, sanon tämän vain, koska se on totta: Mr. Potterin elämä on hänen omansa eikä kukaan toinen saisi määrätä siitä ennalta. Niinpä tämä lause, tämä kappale, alkaa näin:

”Kun Mr. Potter ensimmäisen kerran näki Dr. Weizengerin [--].” (MP, 8–9.)⁴

Elaine sanoo kirjaimellisesti ensin “rakentavansa” isänsä ja sen jälkeen “purkavansa” tämän (MP, 158).⁵ Menneisyydellä onkin muuttuva luonne. Se ei ole valmiiksi annettu, vakaista faktoista rakentuva pysyvä kuva, vaan sitä luodaan koko ajan uudestaan. Aivan kuten historian voi kääntää vastahistoriaksi, luoda ja kertoa uudelleen, myös oman henkilökohtaisen historiansa voi kertoa ja purkaa ja kertoa jälleen. Valloittajien luoman alistavan historiakuvan lisäksi onkin tärkeää purkaa myös tämä henkilökohtainen Toiseuden kokemus ja kertoa menneisyydestä uudelleen omista lähtökohdista käsin. Toiseuden painolasti pakottaa Jamaica Kincaidinkin romaanin kertojan palaamaan kertomuksessaan sukunsa historiaan ja luomaan itselleen uuden positiivisen minäkuvan (Alexander 2001, 32).

Menneisyys rakennetaan ennen kaikkea muistin, fantasian, kertomusten ja myyttien kautta (Hall 1999, 229). Stuart Hall kirjoittaakin, että identiteetti on alusta pitäen keksintöä: identiteetti muodostetaan siinä epävakaisessa pisteessä, jossa “äänenlausumattomat” subjektiviteettia koskevat tarinat tapaavat historian ja kulttuurin kertomukset (1999, 11). Myös *Mr. Potter* haastaa käsityksen kiinteästä ja autenttisesta minästä käyttäessään mielikuvitusta identiteetin rakennusaineena. Romaani osoittaa, että identiteetti on keksitty, luomisprosessi, joka on jatkuvasti liikkeessä (Covi 1996, 55).

Yksilö, jonka identiteetti on hajallaan kahden eri todellisuuden – länsimaisen ja oman karibialaisen kulttuurin – tuottamien kertomusten välillä, voi niitä yhdistelemällä tai sulkemalla osia pois rakentaa itselleen eheämmän identiteetin. Kertomus ei aseta tälle konstruktiolle rajoja, vaan mielikuvituksessa nämä eri todellisuuksista peräisin olevat paikat ja tapahtumat voivat yhdistyä. (vrt. Bhabha 1994, 141–148.) Tarinankerrotonn traditio on toisin sanoen keino yhdistää eri kertomukset, eri historian versiot, nykyisyys ja menneisyys. Se todistaa myös kielen voiman: kieli ei mahdollista vain talentamista vaan myös todellisuuden muuntamisen (ks. Perry 1990, 247–9).

Alistavia kertomuksia ja negatiivista menneisyyttä ei voida kuitenkaan kokonaan

paeta. Vanhat kertomukset jäävät elämään uusien rinnalle, ja menneisyys on aina läsnä näissä olemassa olevissa kertomuksissa vaatien jatkuvaa uudelleentulkintaa. Menneisyys ja menneisyyden kertomukset onkin hyväksyttävä osana nykyisyyttä. Identiteetin eheytyminen edellyttää kolonialististen muistojen kohtaamista, läpikäymistä ja karia-bialaisen perinnön hyväksymistä. (George 1999, 173; Davies 1994, 117.) Historian kertominen uudelleen jatkaa yksilön liikettä eri kertomusten välillä, mutta elämää hahmotetaan nyt ennen kaikkea sellaisen kertomuksen kautta, joka tekee ympäröivän maailman mielekkääksi kolonisoidulle subjektille.

Viitteet

- ¹ Kincaid on antanut romaanin minäkertojalle oman syntymänimensä Elaine Potter Richardson. Monet Kincaidin romaaneista ovatkin osittain omaelämäkerrallisia.
- ² Orjuuden lopettaminen siirtomaissa ei juuri vaikuttanut rotukäsityksiin, jotka edelleen ovat jossain määrin juurtuneina ihmisten aseenteissa ja näkyvät mm. tapana erotella ihmisiä. Etnisyyden tutkija Henry Louis Gates, Jr. kuitenkin kirjoittaa, että rotuja ei ole olemassa. Hän korostaa näkemystä rodullisesta erosta olennaisesti keinotekoisena rakennelmana ja kirjoittaakin ”rodusta” lainausmerkeissä korostaakseen käsitteen konstruktioluonnetta. Rotua tulisi tarkastella ihmisen luomana yhteiskunnallisena konstruktiona ja kulttuurisena representaationa, joka myös jatkuvasti muuttuu. Stuart Hall esimerkiksi kirjoittaa, että rotu ei ole viime kädessä biologinen, vaan poliittisiin ja kulttuurisiin järjestelmiin perustuva konstruktio. Käsitteen ”rotu” mielivaltaisuus paljastuukin mm. siinä, että sitä ei ole sovellettu yhtäläillä kaikkiin ihmisryhmiin. ”Valkoiset” eivät yleensä ole määritelleet itseään roduksi, mutta silti he ovat nimenneet ”ei-valkoiset” roduiksi. ”Valkoisuutta” ei ole pidetty värinä, tai kuten Richard Dyer kirjoittaa, se on väri, joka piiloutuu. (Ks. Gates 1986a, 5–6; Gates 1986b, 402–3; Hall 1995, 225; Dyer 1997, 207.)
- ³ Muita vastaavia ns. perushahmoja ovat Hallin mukaan toisaalta yksinkertaisen arvokas ja toisaalta viekas ja barbaarimainen *alkuasukashahmo* sekä *pelle* tai *hauskuuttaja*, jossa fyysisyys yhdistyy huumoriin. (Hall 1992, 280–1.)
- ⁴ ”This sentence should begin with Dr. Weizenger emerging, getting off the launch that has brought him from his ship which is lying in the deep part of the harbor, but this is Mr. Potter’s life and so Dr. Weizenger must never begin a sentence; I am not making an authorial decision, or a narrative decision, I only say this because it is so true: Mr. Potter’s life is his own and no one else should take precedence. And so this sentence, this paragraph, will begin in this way:
When Mr. Potter first saw Dr. Weizenger [---].” Sitaatin suomennos E.S.
- ⁵ Alkuperäinen sitaatti: “[I]n this way I make Mr. Potter and in this way I unmake Mr. Potter[.]”

Lähteet

- ALEXANDER, SIMONE A. JAMES 2001: *Mother Imagery in the Novels of Afro-Caribbean Women*. Columbia: University of Missouri Press.
- ASHCROFT, BILL & GRIFFITHS, GARETH & TIFFIN, HELEN 1991/1989: *The Empire Writes*

- Back. Theory and practice in post-colonial literatures.* London: Routledge.
- BHABHA, HOMI K. 1994: *The Location of Culture.* London: Routledge.
- COVI, GIOVANNA 1996: Jamaica Kincaid's Prismatic Self and the Decolonialisation of Language and Thought. *Framing the Word: Gender and Genre in Caribbean Women's Writing.* Ed. Joan Anim-Addo. London: Whiting and Birch Ltd. 37–67.
- CURRIE, MARK 2004: *Difference.* London: Routledge.
- DAVIES, CAROLE BOYCE 1994: *Black Women, Writing and Identity: Migration of the subject.* London: Routledge.
- DONNELL, ALISON & WELSH, SARAH LAWSON 1996: The 1990s. Introduction. *The Routledge Reader in Caribbean Literature.* Eds. Alison Donnell & Sarah Lawson Welsh. London: Routledge. 438–55.
- DYER, RICHARD 1997: *White.* London: Routledge.
- FANON, FRANTZ 1970 / 1961: *Sorron yöstä.* Suom. Hilka Mäki. Porvoo: Wsoy.
- GATES, HENRY LOUIS, JR. 1986A / 1985: Introduction: Writing 'Race' and Difference It Makes. "Race," *Writing, and Difference.* Ed. Henry Louis Gates, Jr. Chicago: The University of Chicago Press. 1–20.
- GATES, HENRY LOUIS, JR. 1986B / 1985: Talkin' That Talk. "Race," *Writing, and Difference.* Ed. Henry Louis Gates, Jr. Chicago: The University of Chicago Press. 402–9.
- GEORGE, ROSEMARY MARANGOLY 1999 / 1996: *The Politics of Home. Postcolonial relocations and twentieth-century fiction.* Berkley: University of California Press.
- GILBERT, HELEN & TOMPKINS, JOANNE 1996: *Post-colonial drama. Theory, practice, politics.* London: Routledge.
- HALL, STUART 1992: *Kulttuurin ja politiikan murroksia.* Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- HALL STUART 1995/ 1989: New Ethnicities. *Post-Colonial Studies Reader.* Eds. Bill Ashcroft & Gareth Griffiths & Helen Tiffin. London: Routledge. 223–7.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti.* Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- JUNEJA, RENU 1996: *Caribbean Transactions. West Indian Culture in Literature.* Hong Kong: Macmillan Caribbean.
- KINCAID, JAMAICA 2002: *Mr. Potter* = MP, London: Chatto & Windus.
- LAMMING, GEORGE 1996: Concepts of the Caribbean. *Frontiers of Caribbean Literature in English.* Ed. Frank Birbalsingh. London: Macmillan Press. 1–14.
- MIKKONEN, KAI 2005: Elämän tarina, kertomuksen rajat. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain*, 1/05. Toim. Tuula Piikkilä & Eila Rantonen. 50–8.
- PERRY, DONNA 1990: Initiation in Jamaica Kincaid's *Annie John.* *Caribbean Women Writers. Essays from the First International Conference.* Ed. Selwyn R. Cudjoe. Wellesley: Calaloux Publications. 245–253.

- SAID, EDWARD W. 1994/ 1993: *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books.
- SMITH, SIDONIE & WATSON, JULIA 1992: Introduction. De/Colonization and the Politics of Discourse in Women's Autobiographical Practices. *DE/Colonizing the Subject: The Politics of Gender in Women's Autobiography*. Eds. Sidonie Smith & Julia Watson. Minneapolis: University of Minnesota Press. XIII–XXXI.
- TRINH, T. MINH-HA 1991: *When the Moon Waxes Red. Representation, Gender and Cultural Politics*. New York: Routledge.
- WALCOTT, DEREK 1996/ 1974: The Muse of History. *The Routledge Reader in Literature*. Eds. Alison Donnell and Sarah Lawson Welsh. London: Routledge. 354–8.

